

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ В ТРАДИЦІЙНІЙ ТРАПЕЗІ НА ПРИКЛАДІ КОРИННИХ НАРОДІВ КРИМУ

Традиційна трапеза через культуру поведінки дає найбільш повне уявлення про народ, його характер, менталітет, стереотипи поведінки, культурні традиції і уподобання, соціальну градацію, статевовікові стосунки і т. д. У зв'язку з цим в даній статті розглянуто один із головних аспектів традиційної трапези, а саме соціальну стратифікацію на прикладі корінних народів Криму.

Ключові слова: *трапеза, соціальна стратифікація, чоловік, жінка, гість.*

Спільне споживання їжі являє собою універсальний феномен, який існує в різних культурах: простих і складних, стародавніх і сучасних. Нагальна необхідність вивчення цього явища полягає в тому, що без нього неможливо досягнення основоположних принципів життєвого укладу, особливостей національно-етнічного світовідчуття і менталітету.

Вивчення ритуалу колективної трапези в різних культурах дозволяє позначити своєрідне «обличчя» цих культур, охарактеризувати їх в цілому.

У зв'язку з цим, вивчення соціальної стратифікації в традиційній трапезі на прикладі корінних народів Криму є вельми актуальною темою, тому що вона не залишається осторонь розвитку сучасних процесів. Не дивлячись на втрату цілісності, кількості дійових осіб, спрощенню деяких форм, все-таки ще збереглося чимало специфічних етнічних рис. Суттєвий зв'язок між соціальною стратифікацією в трапезі має приналежність до певної релігії, та місця проживання.

Дана стаття базується на польових матеріалах, зібраних на протязі багатьох років на території Кримського півострова в Бахчисарайському районі.

Структуру соціальної диференціації трапези можна розподілити на наступні елементи, а саме на склад учасників трапези. Пам'ятаємо, що трапеза обов'язково має колективний характер. Трапеза може бути сімейно-родинною, сімейно-сусідською, сімейно-родино-сусідською, загальносільською, міжсільською, чоловічою, жіночою; за її характером: повсякденною, святковою, обрядова чи святково-обрядовою (особливості такої трапези виконуються тільки за певним приводом); за часом: повсякденною (в свою чергу: сніданок, обід, вечеря), казуальною (з певного конкретного приводу) чи на календарну дату; за місцем: в хаті (на кухні, у погребі, в парадному приміщенні), просто неба (на вулиці, на кладовищі, в церковній огорожі, в спеціально призначеному місці «на природі»).

Окрім практичної функції – вживання їжі, основні функції трапези –соціонормативна, що встановлювала та підкреслювала статус людини в сім'ї та суспільстві, релігійна (не випадково само слово первісно позначало вживання їжі у монастирі).

Особливе значення в організації трапези має їжа, яка виконує нормативну і комунікативну функції. Параметрами кожної трапези є набір учасників, характеристика осіб, які подають її на стіл, розпоряджаються нею за столом, забезпечують матеріальний склад трапези.

Організацією застілля зазвичай займається господар будинку. Господиня грає чільну роль на кухні, в її обов'язки входить приготування їжі для трапези і подача її на стіл. Якщо в першій половині ХХ століття трапезою розпоряджався господар – він розподіляв їжу, різав хліб, ділив м'ясо, солив їжу, і без його відома заборонялося сідати за стіл і вставати з-за нього – то тепер такі правила етикету дотримуються в дуже небагатьох сім'ях і то не в повному обсязі.

Традиційно під час трапез за загальним столом збиралися всі члени сім'ї, розсаджуючи строго певним чином. Як вірно зауважив Байбурін А. К.: «Порядок розсаджування за столом є по суті справи просторовою моделлю відносин, що діють в сім'ї. Протиставлення господар – інші члени сім'ї, старші – молодші, чоловіки – жінки виявляються переведеними на мову застільного простору: праворуч – чоловіки, ліворуч – жінки і діти. Цінність простору підвищується у напрямку до місця господаря, синонімом якого є «вгору», і знижується до протилежного кінця столу – «низу». Приходячи до висновку Байбурін А. К. і Топорков А. Л. називають порядок розсаджування навколо столу в будні «наочною моделлю статовікової соціальної стратифікації».[1, с. 137]

Порядок і правила споживання їжі у відповідності з традиціями носили досить стійкий характер. На самому почесному місці на чолі столу (тер – кримськи татари, софра – караїми, кримчаки) сидав глава сім'ї – батько, поруч з ним – мати, потім розташовувалися старші й молодші діти. Якщо в родині були люди похилого віку або гості, то найпочесніші місця надавалися їм.[2]

Старших поважали як хранителів сімейних традицій і носіїв культурних цінностей народу. Необхідно відзначити, що перед їжею обов'язково мили руки. Приступав до їжі першим голова родини, а потім і всі інші учасники трапези. Порушення цього порядку вважалося ознакою невихованості.[3]

Батьки не допускали, щоб діти брали їжу лежачи (на спині або животі), опершись на подушку, спираючись на руку, а також стоячи і на ходу. На приклад після закінчення трапези у кримських татар не вставали з-за столу до тих пір, поки старший не прочитає коротку молитву (софра дуваси), яка включала в себе аят з Корану та благопобажання, зазвичай, у римованих рядках.[4]

Особливі правила поведінки у корінних народів Криму існували під час прийому гостей. Згідно неписаним традиційними правилами етикету господар мав виявляти привітність і бути уважним по відношенню до гостя, всіляко сприяти на

його прохання. Як правило, гостю відводять найбільш почесне місце в глибині самої просторої кімнати.[5]

Відповідно до етикету, господарі не можуть сісти за стіл перш свого гостя. На стіл подають найкраще з домашніх запасів. Зазвичай розсаджують так, щоб чоловік і дружина сиділи поруч, хоча раніше звичай робити цього не дозволяв. Спочатку на стіл ставлять холодні страви. Господарі не простягають руки першими до їжі - закликають зробити це гостя. У тому випадку, коли частування розкладені порційно, кожен їсть зі своєї тарілки.

Є страви (плов, бастирма), які подаються на стіл в одному великому блюді. Із загального блюда кожен бере собі, причому бере з тієї частини їжі, яка знаходиться перед ним. Тягнутися в сусідні ділянки їжі непристойно. І зовсім не допустимо вибирати. Не соромно з однієї страви брати кілька разів, але при цьому слід знати міру.

Якщо гість їсть, господарі повинні скласти йому компанію, якщо він закінчив, то закінчити разом з ним. Наситившись, господарі не повинні припиняти трапезу, щоб інші не брали з них приклад. Найсмачніші, найвишуканіші страви прийнято пропонувати гостю, в той же час самим прийнято їсти якомога менше, щоб побільше залишилося йому.

Вагітну жінку розцінювали як надзвичайно важливу гостю. За існуючими етичними нормами в будь-якому будинку, в який би вона не зайшла, її повинні були запросити за стіл і пригостити тим, що вона побажає.[6]

Колективна трапеза актуальна на всіх етапах весільного циклу. Основною метою трапез було знайомство один з одним родичів з обох сторін. Цим, мабуть, керувалися, починаючи з трапези з приводу вдалого сватання (в даному випадку ще один ключовий мотив – оформлення угоди). Далі вживання присутніми *щербета* на обряді одруження – це теж символічний, спосіб об'єднання всіх учасників.[7]

Поминальна трапеза проводилася в будинку покійного. Якщо населений пункт був досить великий, а чоловіків у ньому багато, то вони брали їжу першими, окремо від жінок.

Є уривчасті відомості про те, що за одним столом не рекомендувалося бути молодим дівчатам і жінкам до 40 років.[8]

Польові матеріали останніх років показали, що на сьогоднішній день соціальна диференціація в традиційній трапезі у корінних народів Криму зберігається у відповідності до традицій у повсякденному житті, а також на свята, при зустрічі гостей готують найкращі страви, відводять найпочесніше місце за столом. В певні святкові та ритуальні дійства, спостерігається чітке відокремлення в приміщенні жінок та чоловіків, в деяких моментах присутність лише чоловіків або жінок (в родильній обрядовості, приготування наречених і т.д.), пошана людей похилого віку.

Novosylova Y. I.

SOCIAL STRATIFICATION IN TRADITIONAL MEAL EXAMPLE INDIGENOUS PEOPLES OF CRIMEA

Summary

A traditional meal in a culture of behavior gives the most complete picture of the people, their character, mentality, behavior patterns, cultural traditions and preferences, social gradation, gender and age relations, etc. In this regard, this article will be considered one of the best aspects of traditional meal , namely, the social stratification of the example of indigenous people of Crimea is an important and interesting subject for study.

Keywords: *Meal, social stratification, male, female, guest.*

СОЦИАЛЬНАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ В ТРАДИЦИОННОЙ ТРАПЕЗЕ НА ПРИМЕРЕ КОРЕННЫХ НАРОДОВ КРЫМА

Резюме

Традиционная трапеза через культуру поведения дает наиболее полное представление о народе, его характере, менталитете, стереотипы поведения, культурные традиции и предпочтения, социальную градацию, половозрастные отношения и т. д. В связи с этим в данной статье будет рассмотрен один из главных аспектов традиционной трапезы, а именно социальная стратификация на примере коренных народов Крыма.

***Ключевые слова:** трапеза, социальная стратификация, мужчина, женщина, гость.*

Джерела та література

1. Байбурин А. К., Топорков А. Л. У истоков этикета. Л., 1990, с.165.
2. ПМА. – 2008г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Аблякимова Зубиде Джемалидинова, год рождения 1940г.
3. ПМА. – 2008 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Абдурахманова Ава Серверовна, год рождения 1967 г.
4. ПМА. – 2012 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Люманова Зубиде Куртсейитовна, год рождения 1966 г.
5. ПМА. – 2008 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Хайретдинова Нюбер Энверовна, год рождения 1960.

6. ПМА – 2010 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Рашитова Адиле Зекиевна, год рождения 1965.
7. ПМА. – 2012 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Люманова Зубиде Куртсейитовна, год рождения 1966 г.
8. ПМА – 2008 г. АР Крым, Симферополь, пгт. Кировское, Рашитова Адиле Зекиевна, год рождения 1965.
- 9.

Розатін В. М.

УДК 29:930(477)(100)

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ НЕОРЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ, ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

У статті розглянуто самі відомі світові та вітчизняні типології неорелігійних об'єднань та зазначені існуючі підходи з розробки подібних типологій. Розроблено авторську цільову типологію на прикладі неорелігійних об'єднань, що діють або діяли безпосередньо в Україні.

Ключові слова: *типологія, нові релігійні течії, неорелігійні об'єднання, культури, секти, НРТ.*

Головним завданням типологізації неорелігійних об'єднань є систематизація різноманіття форм неорелігійних об'єднань. Кожне змістовне дослідження неорелігійних об'єднань намагається впровадити певну їх типологізацію. Але враховуючи те що даний феномен достатньо різноманітний та постійно зазнає зміни, існують різні типологізації, і саме тому в цьому питанні немає єдиної загально прийнятої думки. Так наприклад Н. Макфарленд виділяє 4 підходи до типологізації неорелігійних об'єднань, а саме:

1. по відношенню до класичної традиції;
2. по відношенню до попередників з числа неорелігійних об'єднань;